

Sygn. akt II CK 742/04

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 czerwca 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Helena Ciepła (przewodniczący)

SSN Tadeusz Domińczyk (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa W. B.

przeciwko W. R. i J. P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 23 czerwca 2005 r., kasacji pozwanych od wyroku Sądu Okręgowego w S. z dnia 6 maja 2004 r., sygn. akt II Ca (...),

I. zmienia zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Rejonowego w S. z dnia 11 kwietnia 2003 r. w ten sposób, że zasądzone wyrokiem Sądu Rejonowego odsetki określa według stopy:

- 1) 30% za okres od 25 stycznia 2001 r. do 14 grudnia 2001 r.;**
- 2) 20% za okres od 15 grudnia 2001 r. do 24 lipca 2002 r.;**
- 3) 16% za okres od 25 lipca 2002 r. do 31 stycznia 2003 r.;**
- 4) 13% za okres od 1 lutego do 24 września 2003 r.;**
- 5) 12,25% za okres od 25 września 2003 r. do 9 stycznia 2005 r.;**
- 6) 13,5% za okres od 10 stycznia 2005 r. w stosunku rocznym;**

II. w pozostałej części powództwo i kasację oddala;

III. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania za wszystkie instancje.

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w S. oddalił apelację pozwanych W. R. i J. P. od wyroku Sądu Rejonowego w S. z dnia 11 kwietnia 2003 r. zasadzającego od tych pozwanych na rzecz powoda W. B., solidarnie, 18.000 zł. z odsetkami w stosunku dziennym: 1% za okres od 25 stycznia 2001 do 15 lutego 2001 r. i 3% za okres po tej dacie.

W ślad za Sądem Rejonowym Sąd Okręgowy przyjął, iż w dniu 25 stycznia 2001 pozwani zaciągnęli u powoda pożyczkę w kwocie 18.000 zł oprocentowaną w terminie do jej zwrotu, t.j. do dnia 15 lutego 2001, w wysokości 1% dziennie, a poczynając od 16 lutego 2001 r. w wysokości 3% dziennie. Dla pozwanej J. P. była to kolejna trzydziesta pożyczka udzielona jej przez powoda na podobnych warunkach. Także pozwany korzystał z tego źródła finansowania potrzeb prowadzonej działalności gospodarczej. Dla obojga pozwanych pożyczka z dnia 25 stycznia 2001 r. nie była ostatnią. Stan zaś rozliczeń między powodem a W. R. charakteryzuje przewłaszczenie na rzecz tego pierwszego domu o wartości 700.000 zł w związku z pożyczką w kwocie 200.000 zł. oprocentowanej w wysokości 0,5% dziennie. Na tym tle oraz w związku z innymi zdarzeniami o podobnym charakterze, prokurator wszczął postępowanie wobec podejrzenia wyłudzenia.

Nie podzielając stanowiska skarżących Sąd Okręgowy za niewątpliwą przyjął okoliczność, że między stronami doszło do zawarcia pisemnej umowy pożyczki. Strony wymieniły bowiem pisma obejmujące treść ich oświadczeń woli. Takiej ocenie nie przeczy brak podpisu powoda na dokumencie, który otrzymała pozwana, skoro podpis ten figuruje na oryginale umowy. Pozbawione znaczenia jak natomiast zamieszczenie na oryginale numeru ewidencyjnego umowy.

Nieważności umowy nie można też w przekonaniu Sądu Okręgowego upatrywać w naruszeniu zasady swobody kontraktowej, skoro strony nie były w tym względnie niczym skrupowane. Powołanie się natomiast na wyzysk (art. 388 § 2 k.c.) nie ma uzasadnienia, skoro zarzut w tym przedmiocie pozwani zgłosili z uchybieniem dwuletniego terminu. Podobnie nieuzasadniony jest ich zarzut przedawnienia wyprowadzony z motywów uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1978 r., III CZP 39/77 (OSNCP 1979/3/40) podjętej w zgoła odmiennym stanie faktycznym i prawnym.

Podkreślił wreszcie Sąd Okręgowy, że pozwani nie pozostawali, zaciągając pożyczkę, w sytuacji przymusowej, a przy jednoczesnym braku innych przesłanek, stosowania art. 388 § 1 k.c., chybiony jest zarzut naruszenia tego przepisu.

W kasacji, powołując się na obie jej podstawy, pozwani kwestionują stanowisko Sądu Okręgowego. Zarzucają temu Sądowi naruszenie przepisów prawa procesowego, a to art. 328 § 2 i 378 § 1 k.p.c., wobec nieustosunkowania się do zarzutu nieważności oświadczenia woli pozwanej J. P. ze względu na jej stan psychiczny w dacie zawarcia umowy pożyczki. Odwołując się zaś do drugiej podstawy kasacyjnej pozwani wskazują na naruszenie art. 78 § 1 k.c. przez nieuwzględnienie zarzutu, że umowa pożyczki nie doszła do skutku, skoro powód nie złożył podpisów na jej pisemnych egzemplarzach. Zważywszy natomiast na wysokość określonych w umowie stóp odsetkowych, w przekonaniu pozwanych umowa narusza granice dopuszczalnej swobody kontraktowej i z tej przyczyny powinna być uznana za nieważną. Odmienne stanowisko obu sądów w tym względzie, jak twierdzą pozwani, narusza art. 353¹ w zw. z art. 58 § 2 i 3 k.c., ewentualnie art. 5 w zw. z art. 388 k.c.

Skarżący wnieśli o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa, względnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przystępując w pierwszej kolejności do oceny zarzutów naruszenia prawa procesowego należy zwrócić uwagę na wynikającą z art. 381 k.p.c. zasadę koncentracji materiału dowodowego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. W myśl stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 20 maja 1998 r. w sprawie I CKN 678/97 (nie publ.) strona składająca wniosek o przeprowadzenie dowodu w postępowaniu apelacyjnym powinna wykazać istnienie przyczyn określonych w art. 381 k.p.c., usprawiedliwiających jego powołanie dopiero przed sądem II instancji. Jeżeli wobec tego skarżący podnoszą w kasacji zarzut naruszenia art. 378 k.p.c., to powinni także wykazać, że sąd drugiej instancji bez uzasadnionej przyczyny odmówił przeprowadzenia wnioskowanego w apelacji dowodu mimo jego znaczenia dla wyniku sprawy i wobec wadliwego stanowiska Sądu pierwszej instancji w tym względzie, albo wykazać, że istniały przeszkody do powołania dowodu w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, względnie nie było wówczas potrzeby powołania dowodu. Nie wystarczy zatem powołać się na złożony w postępowaniu apelacyjnym wniosek dowodowy, skoro jego dopuszczenie zależy od oceny sądu apelacyjnego. Dopiero

wykazanie wadliwości tej oceny oraz jej negatywnego skutku na wynik sprawy mogłoby prowadzić do uwzględnienia omawianego zarzutu. W konsekwencji chybiony jest także zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., zważywszy, iż w stanie faktycznym sprawy nie mieści się ocena istnienia wady oświadczenia woli. Samemu zaś założeniu istnienia takiej wady przeczy dotychczasowy charakter stosunków między stronami i okoliczności w jakich doszło do zawarcia umowy będącej przedmiotem sporu. Wszak umowa ta jest jedną z kilkadziesiąt z właściwą jej i pozostałym cechą wysokiego oprocentowania, przy czym każda z nich, na co wskazują sami pozwani, była przez nich zawierana w warunkach przymusu ekonomicznego wynikającego z niepowodzeń w prowadzeniu działalności gospodarczej. Okoliczność ta nie może być jednakże traktowana jako wyłączająca poszukiwanie innego źródła doraźnego wsparcia materialnego, a co za tym idzie, nie może być traktowana jako kształtująca postać stanu faktycznego odpowiadającego wyzyskowi.

Wbrew stanowisku pozwanych brak podstaw do przyjęcia, że powód odstąpił od umowy. Stosownie do treści art. 721 k.c. dający może skorzystać z takiego uprawnienia, ale nie później niż przed wydaniem przedmiotu pożyczki.

Tymczasem taki przypadek w sprawie nie zachodzi, skoro powód wydał pozwanej określoną w umowie sumę, a spór dotyczy jej zwrotu nie zaś wydania.

Skuteczne zawarcie samej umowy pożyczki nie przesądza o ważności wszystkich jej postanowień. Umowa pożyczki ze swej natury służy przede wszystkim interesowi pożyczkobiorcy, ale może także pożyczkodawcy zapewniać wymierne korzyści, z reguły w postaci odsetkowej. Umowa w tym względzie nie może być wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c. W przeciwnym wypadku mogłoby to bowiem oznaczać – w skrajnych sytuacjach – przyzwolenie na wypaczenie sensu umowy w aspekcie charakteru stosunku prawnego tą umową ukształtowanego, zarówno z punktu widzenia zasady ograniczenia swobody kontraktowej, jak i granic wykonywania prawa podmiotowego. W wyroku z dnia 27 lipca 2000 r. w sprawie IV CKN 85/00 (nie publ.) Sąd Najwyższy przyjął, iż zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej nie mającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Taką też właściwość należy przypisać określonej w umowie stopie odsetkowej, nie przystającej, z racji jej wysokości, do wynagrodzenia możliwego do osiągnięcia w uczciwym obrocie jakiegokolwiek rodzaju. Już tylko samo określenie stopy odsetkowej w

stosunku dziennym jest ewenementem, a jeżeli dodać, że stopa ta wyraża się wielokrotnością odsetka, to przyjęć należy, że ma ona zdecydowanie lichwiarski charakter. Tak określone w umowie obciążenie pożyczkobiorcy w skutkach może się okazać dla niego rujnujące, pożyczkodawcy natomiast przysparza korzyści nie dających się uzasadnić żadnymi racjami. Tego rodzaju następstwa umowy w zakresie zastrzeżonego na rzecz pożyczkodawcy wynagrodzenia godzą w porządek prawny i z tych przyczyn muszą być uznane za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Pozostaje tylko do rozważenia czy w omawianym zakresie czynność prawna objęta jest nieważnością w zupełności czy tylko w części. Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela stanowisko wyrażone w orzeczeniu tego Sądu z dnia 30 października 1969 r. II CR 430/69 (OSNAPiUS 1970/9/152), w myśl którego postanowienia umów zastrzegające nadmierne odsetki nie stają się nieważne w całości, a jedynie co do nadwyżki. Nadwyżkę zaś, stosownie do treści art. 359 § 2 k.c. stanowią odsetki przerastające wysokość odsetek ustawowych. Nieważność postanowienia umowy przedmiocie wysokości odsetek wywołuje bowiem taki skutek, jak gdyby wysokość ta nie była w inny sposób oznaczona. Dotyczy to zarówno wynagrodzenia za wskazany w umowie okres korzystania z pożyczonych pieniędzy jak i odszkodowania z tytułu opóźnienia zwrotu tych pieniędzy. Powodowi należą się zatem odsetki wskazane w rozporządzeniach Rady Ministrów wydanych na podstawie art. 359 § 3 k.c. i obowiązujących od dnia zawarcia umowy pożyczki, przy czym ostatnie z dnia 4 stycznia 2005 r. w sprawie określenia wysokości odsetek ustawowych (Dz. U. Nr 3, poz. 16).

Z tych wszystkich względów i na zasadzie art. 393¹⁵ k.p.c. w zw. z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 13, poz. 98). O kosztach orzeczono na zasadzie art. 100 i 108 § 1 k.p.c.